

2. Ємельянов Б. В. Організація і методика проведення екскурсій. Харків: Прапор, 2014.
3. Ключко Ю.М. Основи екскурсійної методики. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 листопада), 2017.
4. Козловський О.Ю. Екологічний туризм: навч. посіб. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 202 с.
5. Львовичкіна А.М. Основи екологічної психології: навч. посібник. Київ. МАУП, 2004.
6. Моторна Л.В. Системний підхід у сфері екологічної освіти та виховання у ВНЗ I-II рівнів акредитації. Проблеми освіти: науково-методичний збірник. Третій спеціальний випуск, 2006. С. 333-337.
7. Назаренко Т.Г. Формування в учнів екологічної компетентності на уроках географії. Український педагогічний журнал, № 1. Київ, 2017. С. 59–65.
8. Совгіра С. В. Характеристика компонентів екологічної культури майбутніх фахівців. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/10362>.
9. Тарасенко Г., Мудрак О., Мудрак Г., Нестерович Б. Екологізм освітнього процесу як запорука успішного світоглядного виховання молодих поколінь. *Paradygmatische aspekty i dylematy rozwoju nauk i edukacji* [monografia] / [red.: J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Ilnytskyj]. Konin – Użhorod – Melitopol – Chersoń – Krzywó Róg: Posvit, 2019. С. 163-174. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24659/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%8F.pdf>

УДК 37.504:373.323

Матвійчук А.В. – студентка спеціальності 101 “Екологія”, ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

Науковий керівник: **Тарасенко Г.С.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

МЕТОДИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті актуалізовано проблему формування екологічної культури на заняттях природничих дисциплін у закладах фахової передвищої освіти. Охарактеризовано основні підходи до визначення поняття «екологічна культура» та «формування екологічної культури».

Ключові слова: екологічна культура, екологічне виховання, природничі науки, освітній процес, здобувачі освіти.

Summary. The article is up-to-date the problem of ecological culture of natural sciences in institutions of professional pre-university education. The main approaches to the definition of «ecological culture» and «formation of ecological culture» are characterized.

Key words: ecological culture; ecological educational; natural sciences, educational process; applicants for education.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти покликана відповідати на екологічні виклики та загрози. Такою відповіддю є процес формування екологічної культури в процесі навчання природничих дисциплін. Необхідно формувати та розвивати екологічну культуру студентів ЗФПО незалежно від профілю освітньо-професійних програм. У Концепції екологічної освіти в Україні зазначається, що одним із найголовніших важелів у розв'язанні нагальних екологічних проблем повинна стати «підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи» [4]. Тому екологічне виховання має бути наскрізною складовою освітнього процесу, а не окремим її аспектом. Природничі дисципліни є потужним засобом формування екологічної культури здобувача освіти, оскільки їх зміст має екологічне спрямування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми екологічного виховання досліджували Л. Лук'янова, І. Мітрясова, О. Мудрак, Н. Негруца, Б. Йоганзен, Л. Мантатова, Л. Моторна, Н. Пустовіт, Г. Пустовіт, Л. Печко, С. Сапожников, С. Совгіра, Г. Тарасенко, С. Шмалей та ін. Основні принципи екологічного виховання висвітлено А. Захлебним, І. Зверевим, І. Суравегіною. Формування екологічної культури особистості окреслили С. Глазачов, Б. Навроцький, С. Петров. Методиці екологічного виховання присвячено праці О. Біди, Н. Ващенко, Г. Глазачова, Т. Іванової, А. Ільїної, Н. Кардешук, Л. Нарочної та ін. Але проблема постановки педагогічних цілей та завдань виховання екологічної культури студентської молоді у закладах фахової передвищої освіти залишилася мало дослідженою.

У дослідженні В. Іванової та Г. Тамбовцева визначено поняття «формування екологічної культури студентів», під яким дослідники розуміють «узагальнююче-інтегруючий етап процесу становлення базових якостей екокультурної особистості». С. Совгіра поняття «екологічна культура» у своїх дослідженнях трактує як «якісно нову культуру особистості, що наповнює її відносини з навколишнім соціоприродним середовищем конкретним (в залежності від рівня екологічної культури) змістом». У дослідженнях вітчизняних учених схарактеризовано різноманітні підходи до трактування змістового наповнення поняття «формування екологічної культури» через призму формування цінностей та загальної культури [6].

Невід'ємним складником побудови сучасного суспільства має стати виховання екологічної громадянськості. У дослідженні М. Горової визначено загальну сутність поняття «екологічна громадянськість», яке базується на «особистій відповідальності щодо виконання обов'язків людини із захисту навколишнього середовища, які виходять за межі її власних вузько

особистісних інтересів» [2].

Мета статті – обґрунтувати цілі та завдання екологічного виховання студентської молоді у закладах фахової передвищої освіти в контексті екологічної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стійкий розвиток сучасного суспільства має ґрунтуватись на формуванні екологічної громадянськості, яка охоплює громадянську активність і громадянську участь, демократичні дії, соціальні та екологічні зміни, індивідуальну та колективну екологічну діяльність [7]. Саме тому формування екологічної культури здобувачів освіти на етапі навчання у закладах фахової передвищої доцільно спрямовувати на розвиток такої якості особистості, як екологічна громадянськість. Позитивною практикою ЗФПО є формування екологічної культури здобувачів освіти у процесі вивчення обов'язкових (загальних та фахових) навчальних дисциплін та вибіркового освітніх компонентів. У дослідженнях сучасних науковців [1; 2; 3; 4; 6; 8] запропоновано форми та методи формування екологічної культури майбутніх фахівців. Однак констатуємо, що організація освітнього процесу в ЗФПО в умовах змішаного та дистанційного навчання спонукає до пошуку та обґрунтування інноваційних технологій та методів навчання.

Реалії сьогодення доводять, що стан природного і соціального середовища залежить від діяльності людини і, отже, залежить від рівня культури людей і міри їхньої моральності. Людська діяльність багато в чому є такою, що не лише перетворює, але й змінює природу у прямому розумінні цього слова [8].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що більшість авторів по-різному визначають поняття «екологічна освіта» і «екологічне виховання», деякі ототожнюють їх між собою та з поняттям «екологічна культура». Екологічна культура – це система органічно взаємопов'язаних елементів природоперетворюючої діяльності людини і її теоретико-моральної оцінки, яка обов'язково враховує соціально-екологічні принципи та вимоги [5].

Екологічна культура – складова частина загальноосвітньої культури, характеризується глибоким і узагальнюючим осмисленням важливості екологічних проблем в майбутньому розвитку людства. Екологічну культуру розуміють як цілісну систему, чинниками якої є: екологічні знання; екологічне мислення; культура вчинку.

Культура екологічно виправданої поведінки, характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у щоденну норму вчинків.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження та вивчення стану проблеми у ЗФПО дозволив виокремити такі методичні умови формування

екологічної культури здобувачів освіти:

- залучення студентів до систематичної екологічної діяльності задля формування екологічної свідомості й ціннісного ставлення до природи;
- урізноманітнення форм і методів навчання під час вивчення природничих дисциплін задля набуття студентами досвіду екологічно зорієнтованої діяльності, формування екологічної поведінки;
- забезпечення єдності навчальної і позааудиторної роботи з дисциплін природничого циклу, спрямованої на формування екологічної культури студентів.

Проявом екологічної культури є екологічно обумовлена діяльність. Формування екологічної культури особистості як мети екологічної освіти передбачає комплексний вплив на сфери свідомості: когнітивну, афективну, діяльну. Отже, екологічна освіта повинна включати загальнонаукові, морально-естетичні і практичні аспекти. Специфіка екологічної освіти полягає в тому, що вона повинна базуватись на принципі “випереджуючого відображення”. Тобто у свідомості людини повинна відбуватись постійна оцінка можливих наслідків втручання у природу.

Основною метою екологічної освіти і виховання в структурі підготовки фахівців у ЗФПО є формування цілісного екологічного знання й мислення, необхідних для прийняття екологічно обґрунтованих господарських рішень на рівні підприємств, галузей, регіонів [4].

Мета екологічного виховання у закладах фахової передвищої освіти – сформувати у студентів відповідальне ставлення до довкілля, підготувати особу, здатну до практичної діяльності, пропаганди екологічних ідей, захисту і поліпшенню довкілля. Поза діяльністю сформувати відповідальне ставлення до природи неможливо.

На першому курсі в процесі вивчення біології, хімії, географії, студенти повинен знати: екологічні суперечності глобального масштабу, що зачіпають самі основи існування цивілізації; причини загострення сучасних екологічних проблем; різні шляхи вирішення екологічних проблем в країнах світу; можливості внести гармонію у взаємини між суспільством і природою; планова організація виробництва; дотримання гуманістичних ідеалів у збереженні здоров'я людей, раціонального використання природних ресурсів; освоєння космічного простору в цілях мирної цивілізації; впровадження в промисловість ресурсозберігаючих і безвідходних технологій, утилізація відходів; посилення державного контролю за станом довкілля і джерелами забруднення; перебудова психології населення стосовно довкілля. Ці знання є основою для виховання екологічної культури студентської молоді. На старших курсах студенти повинні розуміти, що людина має зцілитись сама, а потім

зцілювати природу. Саме тому сьогодні екологічна парадигма дедалі більше набуває рис світоглядної і моральної цінності. Шлях до утвердження нової моральності лежить через відновлення духовності в людському житті, утвердження онтологічного статусу вищих цінностей, що передбачає суттєві зміни у свідомості людини, її світоглядних принципів і пріоритетів.

Формуванню екологічної культури здобувачів освіти, а також залученню їх до природоохоронної діяльності сприяє реалізація таких форм та методів:

- індивідуальних (робота з науково-популярною літературою екологічного змісту, довідниками; підготовка доповідей, рефератів, доповідей, проектів, проведення фенологічних спостережень тощо);
- групових (випуск бюлетенів, буклетів, стіннівок, участь в агітбригадах, екологічних гуртках);
- колективних (предметні тижні, вікторини, квести, конференції, лекції, екскурсії та ін.) [3].

Саме екологічна освіта й виховання, що спираються на нову екологічну етику, з урахуванням вимог гуманітаризації, прогностичності, глобалізації, неперервності, інтегративності та самоорганізації, здатні формувати всебічно розвинену особистість з науково обґрунтованим, раціональним та високодуховним ставленням до природи. Тому екологічна культура й екологічна відповідальність разом з екологічною освітою і вихованням утворюють основу раціональної взаємодії людини і природи. Як наслідок, екологічна свідомість набуває дієвості, системності, цілісності й багатогранності. Формування екологічної культури в процесі навчання природничих дисциплін, ставить такі основні завдання:

- вивчати природу свого краю, виховувати дбайливе ставлення до природних багатств України;
- виховувати нетерпиме ставлення до вчинків, які завдають шкоди природі;
- озброїти здобувача освіти знаннями, виробити у них практичні вміння і навички раціонального природокористування, спонукати їх до конкретних дій щодо поліпшення стану довкілля, не допускати негативних впливів на природу;
- формування відповідальності за природу як національну, так і загальнолюдську цінність, основу життя на Землі;
- формування у здобувачів освіти усвідомлення того, що людина – частина природи, а історія людського суспільства – частина історії природи, що природа є першоосновою існування людини і суспільства.

Таким чином, екологічне виховання доцільно розглядати в контексті екологічної культури. Спираючись на філософські положення про взаємодію

людини, суспільства і природи, а також природи і культури, суть екологічного виховання можна визначити як процес, спрямований на формування екологічної свідомості, що включає такі ключові категорії, як світогляд, стосунки, цінності, поведінку. Екологічне виховання – це соціокультурний феномен, педагогічна інтерпретація якого сприяє вільному розвитку інтелектуальної і духовної сфери здобувачів освіти, формуванню у них наукового світогляду, досвіду соціальних стосунків і системи цінностей у взаєминах з природою, довкіллям і людьми, що орієнтує студентів на усвідомлену діяльність щодо збереження життя на Землі для сьогодення і майбутніх поколінь. Метою і кінцевим результатом екологічного виховання у ЗФПО є сформована еколого-світоглядна позиція старшокурсника. Екологічне виховання не може бути успішним, якщо здійснюється лише на заняттях. Тому необхідне виховання екологічної культури студентської молоді і в позааудиторній діяльності. Позитивною практикою вважаємо наскрізність формування екологічної культури як у межах обов'язкових та вибіркових навчальних дисциплін, так і позааудиторній роботі ЗФПО (формування екологічної громадянськості).

Висновки. Отже, формування екологічної культури здобувачів фахової передвищої освіти є конструктивною відповіддю освіти на виклики сучасної епохи. Формування екологічної культури студентів ЗФПО може протікати успішно, якщо під час вивчення природничих наук забезпечити такі методичні умови:

- залучення студентів до систематичної екологічної діяльності задля формування екологічної свідомості й ціннісного ставлення до природи;
- урізноманітнення форм і методів навчання задля набуття студентами досвіду екологічно зорієнтованої діяльності, формування екологічної поведінки;
- забезпечення єдності навчальної і позааудиторної роботи з географії, хімії, біології і екології спрямованої на формування екологічної культури студентів.

Використані джерела

1. Бойко Я. Особливості моделей формування екологічної культури майбутніх громадян в США. Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (16 квітня 2021). Умань: Візаві, 2021. С. 50–54.
2. Горова М.П. Проблема виховання екологічної громадянськості студентів. URL: <https://www.mnau>.
3. Дубовий В.І. Екологічна культура: навч. посіб. Херсон: Грінь Д. С., 2016. 256 с.

4. Моторна Л.В. Системний підхід у сфері екологічної освіти та виховання у ВНЗ I-II рівнів акредитації. Проблеми освіти: науково-методичний збірник. Третій спеціальний випуск, 2006. С. 333-337.
5. Назаренко Т.Г. Формування в учнів екологічної компетентності на уроках географії. *Український педагогічний журнал*. № 1. Київ. 2017. С. 59–65.
6. Совгіра С.В. Характеристика компонентів екологічної культури майбутніх фахівців. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/10362>.
7. Тарасенко Г., Мудрак О., Мудрак Г., Нестерович Б. Екологізм освітнього процесу як запорука успішного світоглядного виховання молодих поколінь. *Paradygmaticzne aspekty i dylematy rozwoju nauk i edukacji* [monografia] / [red.: J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Ilnytskyj]. Konin – Uzhorod – Melitopol – Cherson – Krzywy Róg: Posvit, 2019. С. 163-174. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24659/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%8F.pdf>
8. Tarasenko G. Cultural and educational functions of pedagogical education while solving environmental problems of society (search aspect of methodological approaches). *Український педагогічний журнал: Інститут педагогіки НАПН України*. 2018. № 4. С. 3–5.

УДК 374.016:502/504

Орловська Я.Г. – студентка спеціальності 101 “Екологія” ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

Науковий керівник: **Тарасенко Г.С.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРОСВІТНИЦТВО ЯК ВАЖЛИВА ДОМІНАНТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

Анотація. У статті досліджено особливості екологічної освіти як складової позашкільної освіти та визначено основні її напрямки. Визначено напрямки покращення стану екологічної освіти у загальноосвітніх закладах України та поза ними.

Ключові слова: екологія, екологічне просвітництво, екологічна освіта, екологічна культура, позашкільна екологічна освіта.

Abstract. The article examines the features of environmental education as a component of extracurricular education and identifies its main directions.

Also, part of the article is devoted to identifying areas for improving the state of environmental education in secondary schools in Ukraine and abroad.

Summary. Ecology, ecological education, ecological education, ecological culture, out-of-school ecological education.